

ODMEVI NA DOGODKE

Slavko Pregl

ČE NE BOMO BRALI, BO VOLK POŽRL RDEČO KAPICO ali o slovenskem nagnjenju k izumljanju tople vode

Prvi del naslova predavanja uporabljam s prijaznim dovoljenjem avtorice letošnje razstave o zgodovini knjig, branja in Bralne značke v Hermanovem brlogu v Celju, sijajne ilustratorke Lile Prap. Ko sva govorila o tem, mi je povedala, da naslov ni njen, pač pa ga je vzkliknil nek mulček, ko so majhne otroke spraševali, zakaj naj ljudje berejo knjige.

Ta del naslova seveda ni logičen. Da volk požre Rdečo kapico, izvemo samo pod pogojem, če beremo pravljico. Če je ne bi brali, za usodo Rdeče kapice ne bi vedeli. Marsikdo bi si oddahnil: Naj jo volk že enkrat požre, da bo mir! Ampak, če natančno pogledamo, mora zgodbo o Rdeči kapici in njeni dogodivščini z volkom predvsem poznati lovec; lovec se pojavi kot rešitelj, ko deklico in njeno babico reši iz trebuha požrešne zverine. Se pravi, lovec, simbol državne moči, saj nosi in uporablja puško, mora brati, da potem ve, kako mora ravnati.

Drugi del naslova bom povezal s še enim znamenitim delom mladinske literature, s knjigo Normana Hunterja *Dogodivščine profesorja Modrinjaka*. Že kot otroku se mi je profesor vtisnil v spomin: izumil je stroj za lovljenje vlomilcev in na svoj izum seveda pozabil. Potem se je nekoč vrnil domov brez ključa in se

skušal v svojo hišo pritihotapiti skozi okno. Njegov lastni stroj proti vlomilcem ga je tako mojstrsko ujel in zvezal, da sta ga naslednjega dne njegova gospodinja, gospa Iztepvarka, ter prijatelj, polkovnik Vsezbil, komaj odmotala iz protivlomilskih vrvi.

Sedaj sem torej postavil okvire govorjenja o bralni kulturi mladih pri nas: umestil ga bom med državo in med vse, ki na to temo ves čas nekaj izumljajo, četudi je precej že izumljenega.

1.

Mladi pri nas veliko berejo. Glede na to, da Bralna značka živi pri nas že več kot 46 let, da česa takega ne poznajo nikjer na svetu in da v njenem okviru letno prostovoljno bere približno 140.000 deklet in fantov ter dela približno 4.000 mentorjev, si predstavljam, da lep kos zasluga za visoko bralno kulturo mladih pri nas pripada njej.

Zdaj pričakujete podatke, kako to izjemno gibanje podpira država. Odnos države spominja na šalo na radiu Erevan: Ali je res, da je delavec Ivan za svoje izjemno delo dobil za nagrado rdeč avto? Odgovor: V načelu da, vendar ni šlo za avto, temveč za bicikel, in ni ga dobil, pač pa so mu ga ukradli.

Točneje: Bralna značka sme na javnih razpisih z zelo natančnimi vlogami konkurirati za denar. Za svoje programe v zadnjih letih dobi toliko, da lahko pokrije največ eno šestino svojih letnih osnovnih stroškov (prostor, elektrika, administracija), v absolutnem znesku bi rekel – pol letne plače srednje plačanega birokrata na ministrstvu za kulturo. Ali pa – še ena primerjava – tridesetkrat manj, kot je država namenila za pripravo dokumentov za plemenito idejo o muzejski piramidi, ki naj bi bila na Vipavskem večja od vseh doslej znanih piramid. Dodal bi, da stvar že sedaj sega do neba, poimenoval pa je iz dostojnosti ne bi.

Tudi naše Društvo založnikov se je že lani posvetilo bralni kulturi mladih. K nam je povabilo predavat direktorja nizozemskega urada za bralno kulturo. Ljubeznivo nam je govoril o stvareh, ki jih je Bralna značka počela že 25 let pred tem, ko so njegov urad sploh ustanovili, in jih počne tudi danes. Je pa povedal, da v nizozemskem uradu dela deset zaposlenih, ki imajo letni proračun 2 milijona evrov.

V Sloveniji je Bralna značka življenjsko odvisna od sponzorjev. Ob začetku leta nikoli ne vemo, če bomo zvozili do konca. Osebnostno čvrsto verjamem, da bo izumljanje tople vode na področju bralne kulture pri nas nekoč vendarle končano in da bo država podprla prizadevanja, ki so dokazano dala enkratne rezultate, ki jim v svetu ni para.

V tej luči seveda z nestrpnostjo pričakujem ustanovitev slovenske Agencije za knjigo, ki bo pozornost namenjala tudi bralni kulturi mladih. Ko so me iz *Dela* vprašali, kaj mislim o Agenciji, sem povedal, da se je veselim. Dodal sem tudi, da bi rad, da bi o knjigi odločali ljudje, ki o njej kaj vedo. Ta stavek je seveda gladko letel ven iz moje izjave. Iz tega vem, da na *Delu* o časopisu odločajo ljudje, ki o naših časopisih kaj vedo.

Pa še nekaj samohvale.

Bralna značka je od leta 2004 s pomočjo sponzorjev mladim bralcem in šolskim knjižnicam poklonila več kot 200.000 knjig v prodajni vrednosti nekaj več kot 3 milijone evrov. Pri tem je šlo predvsem za slikanice vsem prvošolčkom, ki smo jih tako povabili v Bralno značko, ter za knjižna darila dekletom in fantom, ki so brali za Bralno značko ves čas osnovnega šolanja.

Naša osnovna misel pri tem pač je, da bodo mladi brali, če bodo imeli na voljo dobre knjige.

Vesel bom, ko bodo do te ugotovitve prišli plačani modreci pri svojem izumljanju potrebnih ukrepov za dvig bralne kulture.

2.

Od leta 2000 v Sloveniji izhaja vse več knjig za otroke in mladino. Delež izvirne literature polagoma narašča. Otroci (mladi bralci), njihovi starši in mentorji težka vedo, katere knjige je v vse večji ponudbi dobro brati. Zato Pionirska knjižnica v Ljubljani vsako leto objavi priporočilni seznam, ki naj bi bil bralcem v pomoč. Zanimivo, da so na tem seznamu slovenske izvirne knjige v manjšini, da na njem praviloma ni knjig, ki sicer prejemajo nagrade v državi ali jih bralci v anketah postavljajo najvišje.

Nekaj opazne pozornosti knjigam, ki naj bi jih brali mladi, posvečajo civilna združenja staršev in se oglašajo, kadar jih kaj vznemiri. V času, ko nam javna televizija v poročilih prikazuje obešanje, ubijanje in nasilje, ko je na televizijskih kanalih, na internetu in na velikanskih plakatih sredi mest seks praktično ves čas na očeh, ko na vsakem koraku doživljamo sodna zmagoslavja ekonomskih prevarantov, nekatere (glasne) starše vznemirjajo literarna dela. Po eni strani sem navdušen, ker po tej poti izražajo vero v knjigo in v njen vpliv, po drugi strani pa me stiska v želodcu, ker vem, da petsto osnovnih šol v Sloveniji, skupaj z

dvesto podružnicami, nima zagotovljene-ga denarja, da bi si redno kupovalo nove – dobre – knjige. To je do nadaljnjega odvisno od naklonjenosti ravnateljev, vztrajnosti šolskih knjižničark ter od tega, če šolska streha pušča ali ne. Nobena civilna iniciativa staršev na to temo do-
slej žal ni rekla nič.

Podatki o izposoji knjig v javnih knjižnicah (tu ni podatkov o izposoji v šolskih knjižnicah) kažejo veliko povpraševanje po literaturi za otroke in mladino. Tudi to nakazuje, da bi bilo treba nameniti več javnega denarja za odkup literature za otroke in mladino. Po zgledu skandinavskih držav bi, denimo, država lahko kupovala po 1.500 izvodov knjig za otroke in mladino in tako zagotavljala (vsaj) po tri izvode na šolsko knjižnico; če bi tako kupovala po 200 naslovov te izvirne slovenske literature letno, bi potrebovala 4,5 milijona evrov. Po tej poti bi založnikom slovenskih otroških in mladinskih knjig zagotovila jasno prihodnost, omogočila načrtno delo, uredila položaj avtorjev ter šolarjem zagotovila dobro branje. Zaenkrat od šolarjev pričakujemo, da bodo brali, obenem pa jim ne damo knjig; samo dobre knjige, ki bi jih šole sistematično dobivale v svoje knjižnice, bi branju zagotovile ustrezno mesto v izrabi prostega časa, obenem pa bi kalile bralce za vse življenje.

Lahko seveda pripravimo nešteto analiz, tehtnih simpozijev in poglobljenih debat in izumimo še kaj dodatnega. A osnovnih dejstev ne bomo spremenili: na šolah, kjer imajo dovolj dobrih knjig in sposobne mentorje, imajo tudi veliko bralcev.

Pred časom, takoj po mariborskih zimskih počitnicah, mi je nek mulček na Bralno značko poslal elektronsko pošto s prošnjo, naj mu pošljem vsebino in obnovo neke knjige, ker je med počitnicami ni imel časa prebrati, a mora zapis o njej sedaj oddati v šoli, vsebine pa na internetu ni našel. Predsednik Bralne značke se mu

je zdel najbolj primeren za to, da ga reši iz zadrege. Odgovoril sem mu, da bi mu z veseljem pomagal, a da imam sedaj jaz počitnice, ki mi jih zanesljivo privoščijo, tako kot sem mu jaz njegove, in da bo do rešitve prej prišel sam, če knjigo prebere, kot pa da čaka name.

Tisto, kar me je pri tem spravilo v dobro voljo, je bilo preprosto dejstvo: mulček je imel problem z branjem in se je obrnil na Bralno značko.

Mnogo institucij, ki jim denar ni problem, tudi kakšno ministrstvo bi se našlo, ki se teoretsko ukvarjajo z bralno kulturo mladih, Bralne značke, ki nedvomno ima veliko izkušenj in je edinstvena zgodba na svetu, ne vpraša nič.

3.

Kolega Samo Rugelj je nekje zapisal, da kdor hoče v nekaj letih priti v vrh števila knjižnih izposoj, naj pač piše mladinsko literaturo. Po eni strani kaže, da številni pisatelji tega očitno nočejo; priljubljenost, razen seveda, če gre za tujce, je pri nas praviloma znak nizke kvalitete. Po drugi strani pa tak pristop morda le ne drži: kaj pa, če je za otroke in mladino vseeno treba znati pisati?

To priznanje nam gre pri domačih avtorjih težko z jezika.

Pisanje o J. K. Rowlingovi in o njenem Harryju Potterju je dolgo preplavljalo vse naše časopise. Ampak, malo več kot njene knjige so bile pri nas izposojane knjige Primoža Suhodolčana, ki je med Slovenci nekje na šestem, sedmem mestu. Kaj ugotovite, če pomislite, koliko so naši znano uravnoteženi mediji brezplačno poročali o Rowlingovi in koliko o Primožu?

Nedavno smo imeli v Ljubljani simpozij o Astrid Lindgren, ki so jo pri nas veliko objavljali. Ampak Kajetan Kovič je samo z dvema knjigama po nakladi presegel naklado vseh izdaj Astrid Lindgren v slovenščini. Simpozija o Koviču nismo imeli niti pri nas, niti ga niso imeli na Švedskem.

Še ene zanimivosti sem se spomnil. Slovenski založniki smo želeli vzpodbuditi izdajanje izvirnih slovenskih slikanic in se zato odločili za ustrezen natečaj. Ampak, niti slučajno se nismo mogli sporazumeti, da bi priznanje podeljevali na rojstni dan naše legendarne »mame« velikih slikanic na Slovenskem, Kristine Brenkove, pač pa s to prireditvijo lepo ponižno slavimo rojstni dan H. C. Andersena. Saj ne, da Andersen ne bi maral. A če želimo, da bi nas kdo spoštoval tudi izven naših meja, moramo najprej sami dati priznanje tistim med nami, ki to zaslužijo.

Kakšen je torej naš uradni odnos do (izvirne) mladinske literature, glede na to, da je verjetno bralno kulturo pri mladih najlažje vzpodbujati s sodobno literaturo?

Podatki kažejo, da je med slovenskimi osnovnošolci slovenščina najbolj nepriljubljen predmet. Ko sem malo pogledal slovnico, sem bil zelo vesel, da je osnovna šola daleč za menoj. Dobil sem vtis, da je osnovni namen učnega programa dokazati našim otrokom, da nimajo pojma o slovenščini in da je jezik, ki ga govorijo, nekaj strahovito težkega in zapletenega, namesto da bi jim pomagali izboljšati to, česar ne znajo. Pri literaturi pa sem na trenutke prisluhnil mulcem, ki so pri zgodovini prišli do Habsburžanov, brali pa Kosmačeve novele in se spraševali, zakaj se na vasi pretepajo beli in črni in rdeči. Prav nič jim ni bilo jasno. Čudili so se tudi, kako da je Dostojevski tako slaven, pa niti kriminalke ne zna napisati, saj v *Zločinu in kazni* že takoj na začetku pove, kdo je morilec. In ob splošnem slabem znanju slovnice pa ob sovraštvu do slovenščine se pedagogi

sprašujejo o čudnih – otrocih?! Kajpak, učni načrti in učitelji so genialni. Ampak vseeno bi rekel, da so njihovi rezultati pri pouku slovenščine, po mojem skromnem mnenju, podoba njih in ne otrok.

Sklep

Upal bi si trditi, da gredo ljubezen do slovenščine, branje sodobne mladinske literature in visoka bralna kultura mladostnikov lahko z roko v roki.

Seveda, sodobna literatura ni samo ljubka Rdeča kapica, ki prijazno nosi darila babici. Je tudi volk, ki preži nanjo, je tudi lovec, ki strelja in z nožem para trebuhe. Je tudi profesor, ki ves čas nekaj izumlja, pa bi bilo za vse dobro, če ne bi pozabil, kaj je že izumil in mu tega ne bi bilo treba početi znova in znova. So skratka problemi sodobnega sveta, o katerih se moramo z mladimi pogovarjati, ne pa jim zatiskati oči pred knjigami.

Z drugimi besedami: če ne bomo brali, bo zmedeni profesor Modrinjak morda že spet izumil Rdečo kapico. Lahko, da jo bo novi lovec potem ustrelil, se napil babičinega vina in globoko zaspal, volk pa bo zatem brez omejitev požrl vse po vrsti, od lovca do profesorja Modrinjaka, morda pa tudi vse slovenske založnike in mlade bralce.

Lahko pa raje uredimo položaj slovenske knjige in mladim oskrbimo veliko dobrega in dostopnega branja. Lahko, da bodo potem oni iz Slovenije res naredili svetilnik moderne Evrope.

Besedilo je avtor prebral na kongresu slovenskih založnikov, ki je bil maja 2007 v Portorožu.